

SATURS

Guntis Gailītis.	
RĪGAS LATVIEŠU BIEDRĪBAS 150. SVINĪBU REIZĒ	6
LATVIEŠIEM JĀBIEDROJAS	7
NODIBINĀTA!	9
BIEDRĪBAS NAMS	10
MĀMUĻA VISOS LAIKOS	15
<i>Literāti un saimniekotāji</i>	15
Zelta laikmets	16
Džentlmeniskums un kompromisi	17
RLB – DZIESMU SVĒTKU TRADĪCIJAS IEDIBINĀTĀJA	18
RLB – LATVIEŠU TEĀTRA DIBINĀTĀJA	23
RLB ZINĪBU KOMISIJA	25
STARPKARU LATVIJĀ (1918–1940)	28
OKUPĀCIJA UN ATDZIMŠANA	31
RLB KOMISIJAS UN INTEREŠU KOPAS	36
Folkloras komisija	38
Mūzikas komisija	40
Literatūras komisija	41
Latviešu valodas attīstības kopa	41
Esperanto klubs	43
Pensionēto skolotāju klubs	43
RLB NORISES FOTOATTĒLOS	44
RLB KOLEKTĪVI	51
RLB vīru koris <i>Latvis</i>	51
RLB jauktais koris	51
RLB senioru koris <i>ERELBE</i>	51
RLB kamerkoris <i>Austrums</i>	51
RLB klasiskās mūzikas jauktais koris <i>Ars Longa</i>	52
RLB Tautas deju ansamblis <i>Vija</i>	52
RLB Tautas lietišķās mākslas studija <i>Rezēda</i>	52
RLB bērnu vokālā studija <i>Knīpas un knauķi</i>	52
RLB vokālā grupa <i>Putni</i>	52
RĪGAS LATVIEŠU BIEDRĪBAS GODA BIEDRI	60

RĪGAS LATVIEŠU BIEDRĪBAS 150. SVINĪBU REIZĒ

Godājamie Rīgas Latviešu biedrības un Latviešu biedrību biedri Latvijā un visā plašajā pasaulē! Tautieši, draugi, domubiedri!

Laikmetu notikumi triju gadsimtu laikā sagatavoja augsni mūsu šodienas darbam, pārliecībai un nākotnes plāniem.

Ja ikviens tik zemē sētu

Vienu graudu veselu,

Kas tad izskaitīt gan spētu

Zelta kviešu krājumu!

Šie Jura Alunāna vārdi patriotiskajā dziesmā *Nevis slinkojot un pūstot*, ko 1910. gadā V vispārīgajos latviešu dziesmu svētkos izpildīja vīru kori, ir aktuāli joprojām.

Kas ir mūsu laiks? Kas ir mūsu Latvija? Kas esam mēs – latvieši? Daļēji atbildes uz šiem vitāli svarīgajiem jautājumiem rodama pagātnes notikumu pētniecībā, faktu un dokumentu analizē, savstarpējās sakarībās, zinātniskos pētījumos un nejaušos atradumos ģimenes arhīvos.

Berlīnē 2018. gada jūnijā notika Eiropas Kultūras mantojuma samits, augsta līmeņa Eiropas politiskās debātes. Tika diskutēts par to, kas ir vēsture un vai tā vispār pastāv. Izskanēja atziņa: „Nav pagātnes un nav nākotnes, ir tikai kustība.” Tēma un diskusijas lika nopietni aizdomāties un uzdeva rosinošus jautājumus visplašākajā skatījumā visiem pasākuma dalībniekiem – arī man. Jā, no vēstures jāmacās, no kļūdām jāmacās. Bet kā to darīt?

Nozīmīgas jubilejas liek atvērt lielus un mazus arhīvus, ieskatīties senās fotogrāfijās, vēstulēs, relikvijās, sadzīves priekšmetos, darbarīkos, apģērbos – kultūras mantojumā. Katra lieta ir daiļrunīga, un katrai ir sava pagātne. Tā rosina atcerēties, sapņot, domāt un uzdot sev jautājumus gan par pagātņi un šodienu, gan par sevi un sabiedrību kopumā. Kas ir Latvija, tās saknes, kodols, centrs, sākotne, svarīgākais un būtiskākais, nozīmīgākais, virzošākais? Vai mēs tagad nedarbojamies vairāk inercēs un bijušo priekšstatu vadītī?

Lielā jubileja liek mums visiem par to domāt un meklēt atbildes, ielūkoties pagātnes notikumos un cilvēkos dziļāk un pamatīgāk, no sirds pateikt viņiem paldies par paveikto. Tas dara mūs viedus un garā bagātus gan šodienas, gan nākotnes vārdā.

Jā, viss plūst, viss mainās, un viss atkārtojas! Un ne tikai!

Augsim lieli, augsim stipri,

Būsim sveiki, veseli.

Uzdziedāsim, uzdziedāsim

Augstu laimi Latvijai!

Lai mums visiem skan!

Guntis Gailītis, RLB priekšsēdētājs

Rīgā, 27.09.2018.

„Māmuļa, māte tev gaisma, un Latvijas gaismai tu māte,” tā savu uzrunu Rīgas Latviešu biedrības 25 gadu jubilejā sāka valodnieks Kārlis Mīlenbahs.

1868. gada 24. oktobrī dibinātā Rīgas Latviešu biedrība ir Latvijas valsts šūpulis. Pusgadsimtam bija jāpaiet, lai piepildītos tas mērķis, kuru neatrast nevienā biedrības dokumentā, bet kurš kalpoja par vadzvaigzni tās biedriem, uzņemoties latviešu pašorganizēšanās misiju – tautas pašnoteikšanās tiesību īstenošanu, proklamējot savu valsti. Tautā par *Māmuļu* dēvētās Rīgas Latviešu biedrības kā latviešu vienojoša centra nozīme valsts veidošanā ir nenovērtējama un arī nenovērtēta. Vācbaltiešu un krievu vēsturnieki ir bijuši atturīgi, vērtējot biedrību, kas cēla latviešu pašapziņu vācbaltiešu pārvaldītajās Krievijas impērijas Baltijas guberņās, savukārt vēlākos laikos latviešu politiķiem ne vienmēr ir gribējies izcelt to, ka viņu veikumam ir bijuši priekšgājēji.

Nodibinoties Latvijas Republikai, Rīgas Latviešu biedrības lolotais mērķis tika sasniegts. Liela daļa biedrības funkciju pārgāja valsts pārziņā, kad no vairākām šīs apvienības komisijām radās Latvijas ministrijas, izglītības, kultūras un zinātnes iestādes. Tajā pašā laikā viens no tās skaidrākajiem mērķiem – latviešu vienotība – ir aktuāls joprojām kā ideāls, kuram var tuvojies, bet kuru pilnīgi sasniegt nemaz nav iespējams, lai arī mūsdienās apbraukšana apkārt pasaulei prasa mazāk laika nekā biedrības dibināšanas gadā ceļš no Piebalgas līdz Rīgai. Reizēm liekas, ka īsti vienoti latvieši ir tikai Dziesmu svētkos. Jā, arī to tradīcijas iedibināšana ir Rīgas Latviešu biedrības devums.

Rīgas Latviešu biedrības nozīme Latvijas valsts izveidē un sava nama uzturēšanā ir novērtēta. 2018. gada 27. septembrī Saeimas pieņēma Rīgas Latviešu biedrības nama likumu. Likuma mērķis ir veicināt RLB nama saglabāšanu un attīstību, kā arī reglamentēt tā uzturēšanu un izmantošanu.

Likumā paredzēts, ka valsts no 2021. gada piedalās biedrības nama atjaunošanas, izpētes, konservācijas un restaurācijas, tostarp šo darbu veikšanai nepieciešamo speciālistu apmācību finansēšanā.

LATVIEŠIEM JĀBIEDROJAS

„Latvieši tagad ir pamodušies,” 1860. gada beigās rakstīja *Mājas Viesis*. 19. gadsimta vidus ir tautas pirmās atmodas sākums. Eiropā 19. gadsimtā virmojošo nacionālisma ideju ietekmēta, jaunā izglītoto latviešu paaudze – jaunlatvieši – nostājās opozīcijā vācbaltiešu elitei, kura turpināja uzskatīt, ka latviešu un igauņu nācijas nav iespējamās. Sākotnēji, 19. gadsimta 50. gados, darbojoties individuāli un bez kopīgas programmas, latvieši jau 60. gados, Krievijas cara Aleksandra Otrā liberālo reformu ietekmēti, sāka organizēties biedrībās. Tieši to darbībā visspilgtāk izpaudās latviešu kopības spēks, veidojās un nostiprinājās priekšstats par visiem kopīgo zemi – Latviju. Tās vārds presē pirmoreiz minēts jau 19. gadsimta 30. gados. Šo biedrību starpā visnozīmīgākais ir 1868. gada 12. oktobrī dibinātās Rīgas Latviešu biedrības devums. Jau drīz tā kļuva par latviešu sabiedriskās dzīves centru.

1817. gadā Kurzemes guberņā un 1819. gadā Vidzemē jeb Līvzemes guberņā tika atcelta dzimtbūšana. Tas deva iespēju zemniekiem brīvi pārvietoties un iegūt īpašumā zemi. Pilsētu, visupirms Rīgas, straujā saimnieciskā augšana 19. gadsimta vidū veicināja latviešu iedzīvotāju Rīgā, savukārt iespējas iegūt izglītību arī zemnieku bērniem veidoja latviešu inteliģenci. Pēc cietokšņa vaļņu nojaukšanas (1857–1863) Rīga sāka strauji plesties plašumā, un vairāki uzņēmīgi latvieši, sākuši kā mūrniekmeistari, kļuva par turīgiem būvuzņēmējiem. Krišjāņa Valdemāra mudināti, latvieši mācījās jūrskolās, būvēja kuģus un izveidoja savas rēdešanas. Tikmēr politiskās un saimnieciskās privilēģijas Baltijā joprojām piederēja vācbaltiešiem. Krievijas impērijas atbalsts latviešu kultūras dzīves organizēšanā bija minimāls, un latviešu dalība Krievijas Baltijas provinču (*Ostseeprovinzen*) pārvaldē –niecīga. Ja latvieši, sākdami sevi apzināties kā tautu, tātad atsakoties no pārvācošanās, gribēja īstenot kopīgus mērķus, vajadzēja pašorganizēties. „Apdomājat, par ko mūs ieskata?” vaicā Augusta Deglava romāna *Rīga* galvenais varonis Krauklišu Pēteris (viņa prototips bija būvuzņēmējs Kristaps Bergs), pamatojot nepieciešamību latviešiem biedroties: „Par mūsu naudu mūs nicina un zaimo. Ja mēs viesnīcās vai tirgotavās ko prasām savā valodā, tad mēs par savu naudu to nevaram dabūt. Un ja nu mums tā klājas, rīdniekiem, tad vēl jo sliktāk iet zemnieciņiem, kuri iebrakuši no laukiem.”

Biedrību nosaukums latviešiem bija pazīstams jau pirms tautiskās atmodas laika, bet, kā *Atmiņās no tautiskā laikmeta* raksta Matīss Kaudzīte (1848–1926), biedrību īstenais jēdziens gan viņiem tad bija svešs. „Deviņpadsmitā gadu simteņa pirmajā pusē daudzinaja vismaz divējādas biedrības: sātības biedrības un Bībeles biedrības. Vēlāk kādu laiku šām pievienojās misijones biedrības jeb misijones svētki. Tomēr aiz šiem nosaukumiem nebija saprotamas nekādas biedriski savienojības rīcības saites, nekādi viskopīgi vidus punkti, arī nekādas citas viskopīgas darbības, kā tikai – pirmkārt – sātības biedrību biedriem atturēties no piedzeršanās, lai gan mērena iedzeršana nebija liegta, un – otrkārt – Bībeles un misijones biedrību biedriem dzirdēt dažus sprediķus un garīga satura stāstus no ciemu mācītājiem un dot pēc iespējas naudu tikpat priekš Bībeļu izplatīšanas, kā priekš misijones darbu veicināšanas.” 19. gadsimta 30. gados ieviestās sātības biedrības pamazām izzuda, nevarēdamas noteikt, kur īsti atrodas sātības robeža.

19. gadsimta otrajā pusē biedrības jau bija latviešu sabiedriskās darbības centri. „Mūsu tauta var priecāties, ka viņai nav trūcis tādu vīru, kas – nepiespiesti un nemudināti – paši no sevis, bet nemeklēdami sava labuma, lika uz pūra savu apgaismības sveci,” stāstīdams par biedrību pāreju no stipri neformāliem pulciņiem nopietnākā, oficiālākā statusā, izglītoto vadītāju nozīmi uzsvēris Matīss Kaudzīte. Šādu „vairāk vai mazāk mācītu, bet silti priekš savas tautas jūtošu latviešu” starpā viņš kā pirmo izcēlis Bernhardu Dīriķi (1831–1892).

Ap 1860. gadu notika mēģinājums dibināt latviešu rakstniecības biedrību. Dīriķim kopā ar ierēdni Kasparu Biezbārdi (1806–1886) un fabrikas strādnieku bērnu skolotāju Juri Caunīti (1826–1861), ar kuru līdzdalību par latviešu centru Rīgā bija izvirzījusies Pārdaugavas Tilo (*Thilo*) fabrika, tika uzticēta statutu rakstīšana. Kādu pussimt parakstītāju starpā bija arī Krišjānis Valdemārs (1825–1891). Tomēr biedrības apstiprināšanu valdībā nespēja panākt arī viņš.

Šis neveiksmīgais mēģinājums raksturo jaunlatviešu ierobežotās iespējas pirmās atmodas sākumā. „Ap 1862. gadu sāka izcelties nosaukums „jaunlatvieši” pie tiem, kas ārpus vācu aizgādniecības un vadības gribēja vilkt savas tautas locekļus tālāk un augstāk – vairāk uz patstāvību, nekā viņi to turēja par vajadzīgu jeb pieļaujamu. Jaunlatviešu nosaukums tad nodibinājās par bīstamu zīmi priekš tiem, kam viņu uzspieda,” raksta Matīss Kaudzīte. „Vispirms to nācās nest un izciest *Pēterburgas Avīžu* redakcijas locekļiem.. Kas, vāciski prazdams, citu tādu pašu pratēju vidū gribēja runāt latviski, tas bij jaunlatvietis; kas sacīja, ka latvietim arī jāzina vairāk, nekā tikai vadīt tīrumā arklu un ecēšu, tas bij jaunlatvietis; kas sacīja, ka latvietim jāsāk sajust savu tautības apziņu, ka viņš nav vis kādas darba kārtas, bet īpašas tautas loceklis, tas bij jaunlatvietis; kas sacīja, ka tiesības un nastas zemes iedzīvotāju starpā dalāmas pēc iespējas vienādi utt., tas bij jaunlatvietis.. Un, ja dažs kādam gribēja atriebties, tad vajadzēja viņu krāsot tikai par jaunlatvieti, tad viņš priekš Baltijas dzīves bij tikpat kā pazudināts, it kā noziedznieks pret valdību un likumiem. To dabūja izbaudīt skolotāji, rakstnieki, rakstveži, muižu pārvaldnieki, pat vienkārši un maz mācīti cilvēki. Pietika jau priekš pazudināšanas ar to vien, ka kāds labprāt turēja un lasīja *Pēterburgas Avīzes* vai vēlākos laikos *Baltijas Vēstnesi*.”

NODIBINĀTA!

Pēc biedrības dibināšanas pirmā neveiksmīgā mēģinājuma, Caunīša nāves 1861. gadā un Biezbārža un Dīriķa aizbraukšanas no Rīgas, pastiprinoties represijām pret jaunlatviešiem, biedrības jautājums noklusa uz veseliem astoņiem gadiem, līdz pat 1868. gada sākumam. „Nevienam nenāca prātā, ka latviešu arājam tas būs viens ļoti grūts gads. Tiklab Vidzemē, kā Kurzemē cauru vasaru nenolija ne pilītes lietus, aiz liela sausuma meži dega, no dūmiem bija piekūpusi visa „dieva zemīte”,” 1968. gadu romānā *Rīga* atceras Augusts Deglavs. Somijai un Igaunijai arī iepriekšējais gads bija ļoti grūts – agrās pavasara salnas izraisīja lielu neražu, tāpēc izcēlās bads. Trūkumcietējiem ziedojumus vāca arī Rīgā. Izmantojot šo gadījumu, tika nodibināta *Latviska palīdzības biedrība trūkumu ciedzamiem igauņiem*. Oficiālais iegansts – latviska biedrība varēs dabūt vairāk ziedojumu no tiem latviešiem, kas labi nezina vācu un krievu valodu.

Kopš 1866. gada Baltijas ģenerālgubernators bija pret latviešiem un igauņiem labvēlīgāk noskaņots ģenerālis Pjotrs Albedinskis (1826–1883), un viņš palīdzības biedrību 1868. gada 19. februārī apstiprināja. Tās priekšnieks bija enkurnieku amata vecākais Jānis Roze, kasieris – mērnieku amata grāmatvedis Pēteris Tīdemanis, sekretārs – ierēdnis, vācbaltietis Ivans Hīmillers. Desmit pastāvēšanas mēnešos (14. aprīlī mainot nosaukumu uz *Latviska palīdzības biedrība priekš trūkuma ciedzamiem*) biedrība nekļuva par masveidīgu organizāciju, tās biedru skaits svārstījās no 35 līdz 54 biedriem, toties darbība bija pamatnāma un sekmīga. Līdzekļi tika vākti, rīkojot priekšlasījumus un koncertus – pirmos latviešu sarīkojumus Rīgā. Īpaši liels un publikas labi apmeklēti bija 2. jūnijā biedrības rīkotie „latviešu kumēdiņi”, kur izrādīja „to lustu spēli no *Žūpu Bērtuļa*” – pirmo latviešu teātra izrādi Rīgā.